
Rente, overig inkomen en inflatie

Enkele macro-economische aspecten van de inkomensverdeling

DRS. P. VAN DER LAAN — DRS. H. K. VAN TUINEN*

Dat het looninkomen al jaren lang sneller is toegenomen dan het „overig inkomen” is bekend. Een hoog opgelopen arbeidsinkomensquote, een toenemende ondernemingsfinanciering met vreemd vermogen en een hoge rentestand suggereren een alarmerende rendementspositie van het bedrijfsleven. Gepubliceerd empirisch materiaal daarvan ten behoeve van de macro-economische analyse ontbreekt grotendeels. Pogingen van het Centraal Bureau voor de Statistiek om in deze leemte te voorzien, leverden tussenresultaten op waarover de auteurs van dit artikel rapporteren. De uitkomsten laten wat genuanceerder conclusies toe dan men wellicht op het eerste gezicht zou verwachten. De verschillende componenten van het overig inkomen zoals rente, dividend en inkomen uit deelnemingen, inkomen uit bedrijfsuitoefening en (niet uitgekeerd) primair inkomen tonen een zeer verschillend verloop. Door rekening te houden met inflatie-effecten wordt het beeld sterk gewijzigd.

1. Inleiding

De gegevens over de categoriale en sectorale inkomensverdeling in Nederland die het CBS in de Nationale rekeningen publiceert, geven een beperkte specificatie naar inkomensbestanddelen. Naast de loonkosten wordt er één restcategorie „overig inkomen” onderscheiden, waarvan de verdeling over economische sectoren (bedrijven, overheid, gezinshuishoudingen e.a.) wordt getoond. Het Centraal Planbureau berekent daarnaast nog de arbeidsinkomensquote, waarin een deel van het overig inkomen als arbeidsinkomen van zelfstandigen wordt aangemerkt. Daarmee is de macro-economische informatie over de primaire inkomensverdeling in feite uitgeput 1).

Het CBS is doende hierin verandering te brengen. Dit vereist een aanzienlijke uitbreiding van basisstatistieken en een wezenlijke aanpassing van het rekeningenstelsel van de Nationale rekeningen, die niet op korte termijn bevredigend zijn te realiseren. Tijdens dit proces van modernisering komen echter tussenresultaten beschikbaar, die nuttige informatie kunnen bevatten voor economisch onderzoek en beleid en waarvan publikatie tevens zou kunnen leiden tot ook voor de verdere ontwikkelingen op het CBS nuttige gedachtenwisselingen.

In dit artikel worden eerste, nog voorlopige, ramingen van de rentebetalingen in de Nederlandse volkshuishouding ge-

geven, zodat het overig inkomen ook exclusief rente kan worden bepaald. Tevens wordt een poging gedaan het inkomen uit bedrijfsuitoefening van zelfstandigen af te zonderen. Ten slotte wordt het verkregen beeld aangevuld met een globale berekening van enige inflatie-effecten, die voor de beoordeling van de uitkomsten betreffende de inkomensverdeling onzes inziens relevante informatie toevoegt.

2. De primaire inkomensverdeling 1977-1980

In de *Nationale rekeningen 1980* heeft het CBS in hoofdstuk 9 een alternatieve specificatie van het rekeningenstelsel gegeven. Deze variant heeft vooral tot doel een aantal bezwaren van het standaard rekeningenstelsel te ondervangen die betrekking hebben op de presentatie van gegevens over de primaire inkomensverdeling. De voornaamste noviteiten zijn een expliciete presentatie van de bankrente (door intro-

*Wetenschappelijk medewerker resp. hoofd van de hoofdafdeling Nationale rekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De auteurs danken verscheidene collega's van het CBS voor hun waardevolle opmerkingen naar aanleiding van een eerdere versie van dit artikel.

1) Zie in dit verband J. Pen, Profits as a rich source of puzzlement, *De Economist*, jg. 128, no. 3, 1980, blz. 285-314 en zijn „noodkreet” Hoeveel winst wordt er in Nederland gemaakt? *ESB*, 25 juli 1979.

Tabel 1. Primaire inkomensverdeling naar sectoren 1977 en 1980, in mrd. gld. a)

Sectoren	Jaar	Toegevoegde waarde (netto, tegen factorkosten)	Looninkomen		Inkomen uit beleggingen en bedrijfsuitoefening		Primair inkomen (3+5+7-4-6)	Toegevoegde waarde (netto, tegen factorkosten) in procenten van het nationaal inkomen	Primair inkomen
			lasten	batens	lasten	batens			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bedrijven	1977	185,5	115,7	—	61,3	6,2	14,7	82,7	6,6
	1980	221,2	143,2	—	81,3	10,6	7,3	82,6	2,7
Overheid	1977	36,0	36,0	—	8,4	11,6	3,2b)	16,0	1,4b)
	1980	44,0	44,0	—	12,5	16,9	4,4b)	16,4	1,6b)
Gezinshuishoudingen	1977	—	—	158,3	1,0	45,7	203,0	—	90,5
	1980	—	—	195,7	2,0	56,4	250,1	—	93,5
Bankwezen	1977	7,7	4,0	—	14,9	14,0	2,8	3,4	1,2
	1980	11,0	5,4	—	34,4	33,1	4,3	4,1	1,6
Verzekeringswezen	1977	2,9	2,5	—	11,6	11,9	0,7	1,3	0,3
	1980	4,2	3,0	—	17,8	18,2	1,6	1,6	0,6
Rentemarge banken	1977	- 8,1	—	—	—	8,1	—	- 3,6	—
	1980	-11,8	—	—	—	11,8	—	- 4,4	—
Binnenlands produkt (netto, tegen factorkosten)	1977	224,0						99,8	
	1980	268,6						100,3	
Buitenland	1977	0,4	0,8	0,7	9,8	9,5		0,2	
	1980	- 0,9	1,0	0,9	21,3	22,3		- 0,3	
Nationaal inkomen (netto, tegen factorkosten)	1977	224,4					224,4	100	100
	1980	267,7					267,7	100	100

a) In kolom 8 is het saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens verdeeld over de binnenlandse sectoren. Derhalve tellen de binnenlandse sectoren in kolom 3 op tot het binnenlands produkt en in kolom 8 tot het nationaal inkomen. De rentemarge van de banken is in kolom 7 van de ontvangen rente van het bankwezen afgetrokken, omdat de rentemarge al in de toegevoegde waarde van de sector bankwezen is opgenomen (kolom 3).

b) Exclusief indirecte belastingen minus prijsverlagende subsidies.

ductie van een afzonderlijke sector bankwezen) en een minder kunstmatige registratie van de inkomensstromen uit en naar het buitenland. Doordat geleidelijk meer en betere informatie kon worden verkregen, zijn deze verbeteringen binnen bereik gekomen.

Uit deze nieuwe presentatie is tabel 1 afgeleid. Deze tabel toont voor 1977 en 1980 per sector de toegevoegde waarde en de verdeling daarvan over looninkomen en overig inkomen. Bij de sector bedrijven valt het bekende verschijnsel van de toenemende loonquote op (van ruim 62% naar bijna 65%). Maar verrassender is dat de uitgekeerde inkomens uit beleggingen en bedrijfsuitoefening nog sterker toenamen. Steeg het looninkomen met 25%, het uitgekeerde overig inkomen nam met 33% toe. Het in de sector bedrijven resterende inkomen (het z.g. primaire inkomen) is dan ook spectaculair gedaald 2).

Bezien we de kolommen 9 en 10 van tabel 1, dan vallen nog enkele dingen op. De relatieve bijdrage tot het gevormde inkomen van de sector bedrijven is nagenoeg intact gebleven. Er is een toegenomen inkomensvorming bij overheid en financiële instellingen en een toegenomen afvloeiing van primaire inkomens naar het buitenland. De rentemarge van banken wordt volgens de definities van de Nationale rekeningen als een kostenpost voor de volkshuishouding als geheel beschouwd en niet toegerekend aan de sectoren. Deze post toont een belangrijke toeneming.

Als resultaat van de primaire inkomensverdeling (kolom 10) is het aandeel van de bedrijven in het nationale inkomen sterk verminderd ten bate van alle overige sectoren, in absolute zin vooral ten bate van de gezinshuishoudingen.

Als we nu aan de hand van meer gedetailleerde informatie uit de publikatie *Nationale rekeningen 1980* nagaan wat er is gebeurd, kunnen we de volgende ontwikkelingen zien. De toeneming met f. 20 mrd. van de uitkering van overige inkomens door bedrijven is terechtgekomen bij:

- de overheid: f. 4,5 mrd., die haar middelen vooral heeft doorgegeven aan het bank- en verzekeringswezen;
- het bankwezen: f. 11 mrd., dat zijn middelen vooral heeft doorgegeven aan de gezinshuishoudingen, het verzekeringswezen en het buitenland;

- het verzekeringswezen: f. 1,5 à f. 2 mrd., dat zijn middelen vooral heeft doorgegeven aan gezinshuishoudingen (althans in de methodiek van de Nationale rekeningen);
- het buitenland: f. 3 à f. 3,5 mrd.

De rechtstreekse uitbetaling van overige inkomens door bedrijven aan gezinnen nam daarentegen af met f. 0,5 à f. 1 mrd. Daar staat tegenover dat verhogingen van batens van gezinnen in de sfeer van de overige inkomens vooral afkomstig zijn van banken (f. 4,5 mrd.) en verzekeringsinstellingen (f. 6 mrd.).

Het zijn met name de stromen die via het bank- en verzekeringswezen lopen, die het meest zijn aangezwollen en dit is gepaard gegaan met sterk gestegen inkomensbetalingen door en (nog iets meer) aan het buitenland. Het ligt voor de hand deze ontwikkeling te verklaren uit de sterk gestegen rentevoet en dit is op zich ook wel juist, maar levert toch niet het complete verhaal op.

3. Enkele begrippen en registratiebewijzen uit de Nationale rekeningen

Voordat we nader kunnen ingaan op de primaire inkomensverdeling is enige technische toelichting onontkoombaar. Het gaat daarbij om de definitie van rente, de kwestie van het moment van registratie van de transacties en om de behandeling van de verzekeringstransacties in de Nationale rekeningen (NR).

Buiten de in de NR gebruikte definitie van rente vallen alle vormen van gecalculerde rente, zoals bij bedrijven rente over reserves of voorzieningen. Tevens vallen buiten de definitie de door overheidsbedrijven zonder eigen rechtspersoonlijkheid betaalde vergoedingen voor door de overheid zelf

2) Daarbij dient nog te worden aangetekend dat in het primaire inkomen van de sector bedrijven nog de te betalen vennootschapsbelasting is inbegrepen.

Tabel 2. Ontvangen en betaald inkomen uit beleggingen en bedrijfsuitoefening naar sectoren, 1977-1980, in mrd. gl.

Sectoren	Jaar	Lasten				Baten			
		totaal	rente	inkomen uit bedrijfs- uitoefening	rest	totaal	rente	inkomen uit bedrijfs- uitoefening	rest
I	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bedrijven	1977	61	21	24	16	6	2	—	4
	1978	68	24	23	21	7	2	—	5
	1979	73	30	20	23	8	3	—	5
	1980	81	37	18	26	10	5	—	5
Overheid	1977	8	8	—	—	11	3	—	8
	1978	9	9	—	—	12	3	—	9
	1979	10	10	—	—	14	3	—	11
	1980	13	13	—	—	17	4	—	13
Gezinshuishoudingen en verzeke- ringswezen	1977	1	1	—	—	46	17	24	5
	1978	1	1	—	—	50	20	23	7
	1979	2	2	—	—	52	24	20	8
	1980	2	2	—	—	56	30	18	8
Bankwezen a)	1977	15	14	—	1	22	22	—	—
	1978	19	18	—	1	28	28	—	—
	1979	25	24	—	1	35	35	—	—
	1980	34	33	—	1	46	46	—	—
Buitenland	1977	10	6	—	4	10	6	—	4
	1978	11	7	—	4	11	6	—	5
	1979	15	10	—	5	16	11	—	5
	1980	21	15	—	6	22	15	—	7
Totaal	1977	95	50	24	21	95	50	24	21
	1978	108	59	23	26	108	59	23	26
	1979	125	76	20	29	125	76	20	29
	1980	151	100	18	33	151	100	18	33

a) Wanneer men de gegevens over de ontvangen inkomens wil vergelijken met die van tabel 2, moet men bedenken, dat de rentemarge hier uiteraard is inbegrepen in de ontvangen rente.

verstrekte leningen (zoals b.v. leningen van gemeenten aan takken van dienst). Deze laatste betalingen worden in de NR gezien als een vorm van winstuitkering en niet als rente.

De rentebetalingen worden in beginsel, evenals de andere transacties, in de NR geregistreerd op transactiebasis. Dat wil zeggen dat de betalingen worden geboekt op het moment van verschuldigd c.q. opeisbaar worden, tenzij om statistisch-technische redenen daarvan moet worden afgezien. Dit laatste is het geval met de inkomenstransacties met het buitenland, die op kasbasis zijn opgenomen. Hetzelfde geldt in zekere zin ook voor andere primaire inkomenstransacties, zoals dividendbetalingen. Omdat de inkomenstransacties van gezinshuishoudingen grotendeels als restpost worden bepaald, zijn daarin eventuele kasbasis-transactiebasis-verschillen gecumuleerd. Deze gegevens moeten dan ook met extra voorzichtigheid worden gehanteerd.

De verzekeringstransacties worden in de NR met name ten aanzien van de levensverzekeringmaatschappijen en pensioenfondsen op een bijzondere wijze geregistreerd. De beleggingsinkomsten van deze instellingen worden toegerekend aan de sector gezinshuishoudingen, omdat de besparingen van gezinshuishoudingen per definitie mede de besparingen voortvloeiend uit levensverzekerings- en pensioenstransacties omvatten. Dit verklaart dus ook dat in de vorige paragraaf werd gemeld dat het verzekeringswezen zijn ontvangen inkomens vooral aan gezinshuishoudingen doorgeeft. Het lijkt ons om deze reden dan ook voor het vervolg van onze analyse nuttig de sectoren gezinshuishoudingen en verzekeringswezen te consolideren.

4. Rente en wat over blijft

Tabel 2 geeft voor de jaren 1977-1980 een nadere specificatie van de transacties met betrekking tot de overige inkomens die in tabel 1 in de kolommen 6 en 7 werden vermeld voor de jaren 1977 en 1980. Het gaat hier om nog experimentele ramingen; bovendien zijn voor de jaren 1979 en 1980 nog slechts voorlopige NR-gegevens beschikbaar.

Wat opvalt is de sterke toeneming van de rentebetalingen;

in totaal is er een verdubbeling in de beschouwde vier jaren. Vooral de rentetransacties van de banken en speciaal die met het buitenland zijn buitengewoon sterk toegenomen.

Kijken we naar de sector bedrijven, dan blijkt dat de rentebetalingen sterker zijn gegroeid dan de uitkeringen van de andere bestanddelen van het overig inkomen (rente +75%, overige bestanddelen +10%). Dit wordt vooral veroorzaakt door het oplopen van de rentevoet, dat mede als gevolg van de gewijzigde vermogensverhoudingen bij bedrijven grote invloed heeft 3).

Wat betreft het resterende deel van het overige inkomen zijn twee componenten te onderscheiden. Enerzijds is er het inkomen uit bedrijfsuitoefening. Daarbij gaat het om het overig inkomen verdiend in niet-rechtspersoonlijkheid bezittende bedrijven. Met andere woorden: het inkomen van zelfstandigen en hun (niet in loondienst) medewerkende gezinsleden. Deze categorie inkomenstrekkers vindt men vooral in landbouw, handel en vrije beroepen. In tabel 2 is tot het inkomen uit bedrijfsuitoefening ook gerekend het inkomen uit woningbezit dat betrekking heeft op eigenaarswoningen 4).

Anderzijds is er het uitgekeerde restinkomen van rechtspersoonlijkheid bezittende ondernemingen. Daaronder vallen vooral dividenden en inkomen uit deelnemingen (w.o. aardgasbaten van de overheid).

Het blijkt dat beide categorieën een zeer verschillend verloop hebben. De inkomens uit bedrijfsuitoefening nemen af. Dit is slechts zeer ten dele een gevolg van de trendmatige vermindering van het aantal zelfstandigen, dat slechts met 2% daalde. Belangrijker redenen zijn: de in vergelijking tot andere jaren lage landbouwinkomens in 1979 en 1980, de

3) Zie over dit laatste o.a. M. P. Gans, De kwalitatieve achteruitgang van de vermogensstructuur van Nederlandse ondernemingen: betekenis, oorzaken, remedies, in: *Vermogensstructuur en financieringsproblemen van Nederlandse ondernemingen*, Pre-adviezen NIBE-jaaragdag 1976, blz. 11-32; J. Keus, Rendementen die geen winsten zijn, *ESB*, 19 maart 1980; J. Keus, *Bedrijven in de tang van de hefboomfactor*, Centrum voor bedrijfseconomisch onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam, rapport 8011, juli 1980.

4) Het eigen woningbezit van gezinshuishoudingen vormt in de systematiek van de NR immers een onderdeel van de sector bedrijven.

door de sterk gestegen hypotheekrente verlaagde inkomens uit eigen-woningbezit en vooral wat de handel betreft, het in 1980 teruggelopen bestedingsvolume.

Daarentegen tonen de uitkeringen van rechtspersoonlijkheid bezittende bedrijven een sterke stijging, die verrassend weinig onderdoet voor het verloop van de rentebetalingen. Daarbij dient te worden bedacht dat tot deze stijging voor een belangrijk deel wordt bijgedragen door de reeds genoemde aardgaswinsten welke aan de overheid toevloeien.

De relatief sterke, maar absoluut geringe toename van door bedrijven ontvangen overige inkomens, heeft niet kunnen verhinderen dat, zoals al uit tabel 1 bleek, het primaire inkomen van bedrijven spectaculair daalde. Daarbij is het nog van belang te bedenken dat het primaire inkomen mede de te betalen vennootschapsbelasting bevat. Exclusief vennootschapsbelasting is de daling nog sterker.

De conclusie is dan ook dat het inkomen uit bedrijfsuitoefening en het primaire inkomen van bedrijven sterk zijn gedaald en dat de rente en de overige uitkeringen sterk zijn gestegen. Wat dit laatste betreft, is tabel 3, die is afgeleid uit de tabellen 1 en 2, illustratief.

Tabel 3. Ontwikkeling van enkele primaire inkomensbestanddelen van de sector bedrijven, 1977-1980

Inkomenscategorieën	Mutaties in mrd. gld.	Mutaties in procenten
Looninkomen	+ 28	+ 25
Rente (per saldo betaald)	+ 13	+ 70
Inkomen uit bedrijfsuitoefening	- 6	- 25
(Idem, excl. woningbezit)	(- 4)	(- 20)
Rest (per saldo uitgekeerd)	+ 9	+ 65
Primair inkomen	- 7	- 50
(Idem, excl. vennootschapsbelasting)	(- 9)	(- 140)
Toegevoegde waarde (netto, tegen factorkosten)	+ 37	+ 20

5. Zijstapje: de methodiek van de arbeidsinkomensquote

Bij de beschouwingen over de categoriale inkomensverdeling wordt veelal gerefereerd aan de arbeidsinkomensquote (aiq). Deze quote bedoelt de verdeling van de netto toegevoegde waarde van bedrijven over arbeidsinkomen en kapitaalinkomen weer te geven. Het cijfer wordt berekend en gepresenteerd door het Centraal Planbureau en toont een oplopende trend. Daaraan wordt dan ook de conclusie verbonden dat het met de winstgevendheid van de bedrijven steeds slechter is gesteld. In de in dit artikel beschouwde periode liep de aiq op van 77,5 in 1977 tot 80,0 in 1980 5).

In de aiq wordt het arbeidsinkomen uitgedrukt in procenten van de toegevoegde waarde. Het arbeidsinkomen omvat daarbij meer dan de loonsom vermeerderd met de sociale lasten. Ook wordt een arbeidsinkomen toegerekend aan zelfstandige bedrijfshoofden en hun (niet in loondienst) medewerkende gezinsleden. Dit toegerekende arbeidsinkomen wordt geraamd op basis van de veronderstelling dat zelfstandigen per arbeidsjaar een arbeidsinkomen hebben dat gelijk is aan dat van werknemers.

Het toegerekend arbeidsinkomen per arbeidsjaar wordt op macro-niveau bepaald, wanneer het om de aiq voor de gehele sector bedrijven gaat. Weliswaar presenteert het Centraal Planbureau ook aiq's voor afzonderlijke bedrijfsklassen. Bij de berekening van deze aiq wordt bij voorbeeld aan zelfstandigen in de landbouw een ander arbeidsinkomen toegerekend dan aan zelfstandigen in de medische diensten omdat de loonvoet tussen de bedrijfsklassen verschilt. Echter, op macro-niveau krijgen alle zelfstandigen het gemiddelde arbeidsinkomen van alle werknemers toegerekend.

Wanneer we volgens de macromethodiek tewerk gaan, komen we tot de in kolom 2 van tabel 4 gegeven uitkomsten. Daarin is geen inkomen uit eigen-woningbezit begrepen, omdat bewoners van eigen woningen niet als zelfstandigen worden beschouwd ook al wordt hun toegerekende inkomen in

kolom 3 tot het inkomen uit bedrijfsuitoefening gerekend. Voor de vergelijkbaarheid is daarom kolom 4 toegevoegd.

Tabel 4. Inkomens van zelfstandigen en (niet in loondienst) medewerkende gezinsleden, in mrd. gld.

Verslagjaar	Toegerekend arbeidsinkomen volgens de aiq-formule	Inkomen uit bedrijfsuitoefening a)	Idem excl. woningbezit
(1)	(2)	(3)	(4)
1977	23	24	24
1978	24	23	23
1979	26	20	21
1980	27	18	20

a) Cf. tabel 2, kolom 5.

Opvallend is het tegengestelde verloop van het toegerekende arbeidsinkomen en het inkomen uit bedrijfsuitoefening. De daling van laatstgenoemd inkomen is een gevolg van gestegen rente, oogstinvloeden (landbouwers) en conjunctuurontwikkeling (detailhandelaren), zoals opgemerkt in de vorige paragraaf. Het oplopen van het toegerekend arbeidsinkomen is het gevolg van het feit dat de loonvoet aanmerkelijk sneller toeneemt dan het arbeidsvolume van zelfstandigen daalt.

De bedoeling van dit zijstapje naar de aiq is vooral om aan te geven dat het bij de aiq om een geheel andere benadering van de inkomensverdeling gaat, dan die van dit artikel. Het voornaamste is dat het gaat om volstrekt verschillende inkomensbegrippen. Daarbij is de aiq bedoeld als indicator van de verdeling van het inkomen, dat gevormd is in het productieproces, terwijl de benadering van dit artikel is gericht op het geheel van de inkomenstransacties der sectoren. Ook is er verschil in methodiek: de aiq-benadering van het inkomen van zelfstandigen is een hypothetische, die van het artikel een empirische.

Er zijn ook overeenkomsten. Beide categorieën gegevens worden illustratief geacht voor de ontwikkeling van de rendementspositie van bedrijven. Ook de in dit artikel gepresenteerde gegevens zijn in beginsel (op den duur) te specificeren naar bedrijfstakken.

6. Inflatie, rente en ons beeld van de inkomensverdeling

In een periode van chronische inflatie zal de rentevoet hoger zijn dan (ceteris paribus) in een periode zonder inflatie. De in de laatste jaren sterk gestegen rentestand staat zeker niet los van het inflatieverschijnsel. De vraag is in hoeverre bij de beschouwing van de inkomensverdeling bij de inflatie moet worden stilgestaan.

Het antwoord op deze vraag staat niet los van het inkomensbegrip waarvan wordt uitgegaan. Het inkomensbegrip van de NR betreft in wezen het geproduceerde inkomen, gedefinieerd als het verschil tussen productie en verbruik. Verbruik en afschrijvingen worden gewaardeerd tegen vervangingswaarde; productie tegen de afzetwaarde in de beschouwde periode. Dit inkomensbegrip lijkt zeker adequaat voor de statistische beschrijving van het productieproces.

Door de afschrijving naar vervangingswaarde is in beginsel de voorziening in de handhaving van de reële waarde van het in vaste activa geïnvesteerde vermogen 6) buiten het inkomen gehouden. Inflatie, tot uiting komend in prijsstijgingen van vaste activa, leidt dus tot een lager inkomen (ceteris paribus). Uit dit lagere inkomen dient een hogere rente te worden afge-

5) Het gaat hier om de aiq voor de gehele sector bedrijven. Het Centraal Planbureau presenteerde de laatste jaren als regel een aiq gecorrigeerd voor delfstoffenwinning, openbare nutsbedrijven en woningbezit. Deze aiq liep op van 88,0 in 1977 naar 92,5 in 1980.

6) Bij volkomen diversiteit wat betreft de opbouw van de kapitaal-goederenvoorraad naar jaargangen, wordt de reële waarde van het geïnvesteerde vermogen exact gehandhaafd door afschrijving naar vervangingswaarde.

dragen als gevolg van de in verband met de inflatie gestegen rentevoet (alweer: *ceteris paribus*).

Het is de vraag of dit beeld geheel adequaat de werkelijkheid weergeeft en of het op een consistente begripsvorming berust. Ten einde tot een nadere gedachtevorming daarover te komen, willen we even stilstaan bij enkele effecten van inflatie in relatie tot de vermogenssamenstelling.

De basisgedachte kan als volgt worden geformuleerd. Inflatie heeft invloed op de reële waarde van het vermogen van de economische subjecten. Wanneer een schuldeiser in een periode van inflatie de nominale rente die hij over zijn vordering ontvangt, in zijn geheel als inkomen beschouwt, zal hij vroeg of laat ervaren dat de reële waarde van zijn vordering is gedaald. Een analoge redenering geldt voor een schuldenaar. Wanneer de nominale rente die een schuldenaar over zijn schuld betaalt, in zijn geheel als negatief inkomen wordt beschouwd, gaat dit gepaard met een daling van de waarde van zijn schuld in reële termen.

In het vervolg van dit artikel betitelen wij de daling van de reële waarde van vorderingen als *inflatieverliezen* en de daling van de reële waarde van schulden als *inflatiewinsten* 7).

In een proces van continue inflatie zal in beginsel in de nominale rentevoet, zoals die op de geld- en kapitaalmarkt tot stand komt, een vergoeding begrepen zijn voor de daling van de reële waarde van vermogensbestanddelen. Men kan dan de marktrente gesplitst denken in twee componenten: een bestanddeel dat men zou kunnen betitelen als *inflatiecompensatie* die dient om de reële waarde van het vermogensbestanddeel in stand te houden en een bestanddeel dat men zou kunnen noemen *reële rente*, gedefinieerd als het verschil tussen de marktrente en de inflatiecompensatie. De aldus gedefinieerde *reële rente* kan overigens incidenteel negatief zijn, maar dit is op lange termijn onwaarschijnlijk.

Het is duidelijk dat de schuldeiser slechts het reële rentebestanddeel als (verteerbaar) inkomen mag beschouwen, indien hij de koopkracht van zijn vermogen wil handhaven. De inflatiecompensatie dient hij aan zijn vermogen toe te voegen. De schuldenaar die naar vervangingswaarde afschrijft, behoeft slechts de *reële rente* als negatief inkomen te beschouwen. De af te dragen inflatiecompensatie zal hij aan zijn schuld kunnen toevoegen, omdat de nominale waarde van zijn activa is gestegen.

Vertaald in termen van de NR betekent dit dat de rentestromen bij de beschouwing van de inkomensverdeling dienen te worden aangepast. De ontvangen en betaalde *nominale rente*, die in tabel 2 is opgenomen, bevat immers de inflatiecompensatie die de schuldeiser nodig heeft voor instandhouding van de reële waarde van zijn vermogen en die de schuldenaar aan zijn schuld mag toevoegen zonder dat daarmee de reële waarde van zijn schuld toeneemt 8).

Inflatieverliezen van schuldeisers ontstaan doordat de koopkracht van het verschaft vreemde vermogen afneemt. Deze afnemende dient te worden afgemeten aan de prijsontwikkeling van de goederen en diensten waarop deze koopkracht zich zou hebben gericht, indien niet was belegd (m.a.w. indien niet was bespaard). Een alternatieve redenering is dat het gaat om de goederen en diensten waaraan in de toekomst het uit belegging vrijkomende bedrag zal worden besteed. Het verschil tussen beide redeneringen lijkt bij continue inflatie micro-economisch van geringe praktische betekenis. Macroeconomisch doet het diversiteitsverschijnsel verder afbreuk aan het belang van dit onderscheid. Het lijkt dan ook niet onjuist om — als eerste benadering — inflatieverliezen van verschaffers van vreemd vermogen te meten aan de actuele prijsstijging van hun bestedingen.

Het geval van de inflatiewinsten van schuldenaren is analoog. De reële waarde van hun nominaal passief daalt evenredig aan de stijging van het prijsniveau van hun bestedingen. Deze redenering heeft een zelfde resultaat als een redenering welke inflatiewinsten, die bij prijsstijging van activa optreden, als uitgangspunt kiest. Deze vermogensaanwas kan met het oog op de inkomensverdeling irrelevant worden geacht, voor zover de activa met eigen vermogen zijn gefinan-

cierd. De koopkracht van het eigen vermogen neemt niet toe; uitgaande van een continuïteitsdoelstelling kan men stellen dat de vermogensaanwas „onder de klem van de vervangingsverplichting” ligt. Echter, voor zover de activa zijn gefinancierd met vreemd vermogen, kan men wel spreken van inflatiewinst 9). Tegenover het nominaal toegenomen geïnvesteerde vermogen staat immers een nominaal gelijk gebleven schuld.

Keren we nu terug tot het inkomensbegrip van de NR. De inflatiewinst, die wordt gerealiseerd door afschrijving naar vervangingswaarde in combinatie met financiering met vreemd vermogen, wordt niet tot het inkomen gerekend. Uit dit inkomen wordt in tabel 2 een door inflatie verhoogde rente betaald. Dit is, zoals we hebben gezien, tegenstrijdig en er staan in beginsel drie wegen open om deze tegenstrijdigheid te verhelpen.

Ten eerste zou in de NR kunnen worden afgeschreven naar historische kosten. Dit lijkt niet adequaat vanuit het gezichtspunt van de produktie-analyse, waartoe de NR-gegevens tevens dienen en levert in geval van financiering met eigen vermogen ook een verre van ideaal inkomensbegrip op. Een tweede mogelijkheid is om de inflatiewinsten als extra inkomen toe te voegen. Daarvoor geldt tot op zekere hoogte hetzelfde eerstgenoemde bezwaar.

De variant waarvoor in dit artikel is gekozen, gaat bij de inkomenstransacties niet uit van de nominale rente, maar van de reële rente, gedefinieerd als het verschil tussen nominale rente en de inflatiecompensatie. Slechts de reële rente vloeit dan als (verteerbaar) inkomen naar de schuldeiser toe en slechts de reële rente komt ten laste van het (geproduceerde) inkomen van de schuldenaar, waarin immers de inflatiewinst niet was begrepen. Aldus komen we tot een alternatieve presentatie naast de „normale” NR-gegevens, waarin we niet uitgaan van de nominale, maar van de reële rente.

Om de kwantitatieve betekenis van een en ander te verkenen, hebben we een poging gewaagd om de inflatiewinsten (van gebruikers van vreemd vermogen) en de inflatieverliezen (van verschaffers van vreemd vermogen) te kwantificeren.

7. De kwantificering van inflatiewinsten en -verliezen

Men kan inflatiewinsten kwantificeren indien men beschikt over gedetailleerde gegevens betreffende de waarde van de reële activa en de prijsontwikkelingen van de goederen die daarvan deel uitmaken. Wanneer men deze uitsluitend wil

7) De term „winst” wordt hier niet gebruikt als „verteerbaar inkomen” in de zin waarin dit in de bedrijfseconomie gebruikelijk is. Of een waardeverandering van het vermogen macro-economisch relevant is, is vooral afhankelijk van de mate waarin het handelen van de economische subjecten erdoor wordt beïnvloed. In een recent artikel concludeert Von Ungern-Sternberg o.a. dat de correcte manier waarop inflatieverliezen in de consumptiefunctie moeten worden geïntroduceerd is deze verliezen te beschouwen als negatief inkomen, T. van Ungern-Sternberg, *Inflation and savings: international evidence on inflation-induced income losses*, *The Economic Journal*, nr. 364, december 1981, blz. 974.

8) In een bedrijfseconomisch betoog over onder meer inflatie en ondernemingsfinanciering bezigt Bouma de volgende formulering „... nl. dat de belegger, in meer of mindere mate, schadeloos wenst te worden gesteld voor het verlies aan koopkracht (vastgelegd in nominale waarden) en dat de gebruiker van het vermogen bereid is een groter of kleiner deel van zijn inflatiewinst aan de schuldeisers af te staan”, J. L. Bouma, *Inflatie, ondernemingsfinanciering en financiële overheidssteun aan het bedrijfsleven (I)*, *Maandblad voor Bedrijfsadministratie en -Organisatie*, jg. 82, nr. 970, 1978, blz. 6.

9) Tegen deze achtergrond heeft Hofstra voorgesteld slechts de inflatiewinsten op goederen gefinancierd met vreemd vermogen, belastbaar te achten, H. J. Hofstra, *Inflatie-neutrale belastingheffing*, 's-Gravenhage, 1978. Dergelijke problematiek doet zich eveneens voor bij de presentatie van jaarrekeningen door ondernemingen. Via een vorm van „inflation accounting” kan worden getracht om de effecten van inflatie in de jaarrekening te kwantificeren. Zie voor de discussie over de veelheid van methoden die hierbij kunnen worden gehanteerd o.a.: R. Slot en R. M. Vijn, „Inflation accounting”: vrijheid of dwang, *ESB*, 3 december 1980.

vaststellen voor zover het gaat om met vreemd vermogen gefinancierde activa, dient men tevens te beschikken over de passiefzijde van de balans. Voor de kwantificering van inflatieverliezen heeft men gegevens nodig over de waarde van de financiële activa en de prijsontwikkeling van de bestedingen van de houders van deze activa.

Nu is het probleem dat we nog niet beschikken over de benodigde balansgegevens. Echter, juist omdat we ons wat de inflatiewinsten betreft, beperken tot de financiering met vreemd vermogen, kunnen we onze globale kwantificering baseren op de hiervoor gepresenteerde rentegegevens.

De berekening loopt als volgt. Rentebedrag gedeeld door de gemiddelde rentevoet van de uitstaande schulden levert een raming op van het schuldbedrag. Voor de verschillende sectoren is uitgegaan van een verschillende gemiddelde rentevoet, waarvoor diverse bronnen beschikbaar waren 10).

Voor het berekenen van de op deze activa en passiva ontstane inflatiewinsten en -verliezen zijn diverse prijsindexcijfers gebruikt. Zo is bij voorbeeld voor de bepaling van inflatiewinsten op financiële passiva van bedrijven uitgegaan van een herwogen prijsindex van de investeringen. Herweging was nodig omdat het gewicht van categorieën activa met verschillende economische levensduur in de investeringen niet gelijk zal zijn aan het gewicht van deze categorieën in de totale kapitaalgoederenvoorraad.

Nadrukkelijk zij vermeld dat de aldus berekende inflatiewinsten van bedrijven tevens niet-gerealiseerde winsten omvatten. Dit is bedrijfseconomisch gezien een onverteerbaar punt, maar is niet geheel vreemd aan het begrippenapparaat van de NR 11).

Bij gezinshuishoudingen (in hun hoedanigheid van schuldeiser) zijn de inflatieverliezen bepaald met behulp van de prijsindex van de gezinsconsumptie, uitgaande van de gedachte dat de eventuele besteding van het vermogen in de consumptieve sfeer ligt.

De inflatiewinsten en -verliezen ten opzichte van het buitenland zijn per binnenlandse sector bepaald. Zo is bij voorbeeld het inflatieverlies van gezinnen, wegens het aan het buitenland verstrekte vreemde vermogen, afzonderlijk bepaald en geboekt als inflatiewinst van de sector buitenland. De inflatiewinst van de bedrijven, behaald op vreemd vermogen verstrekt door het buitenland, is beschouwd als inflatieverlies van de sector buitenland.

De uitkomsten worden gegeven in tabel 5. Voor het bankwezen zijn geen inflatiewinsten of -verliezen berekend, aangezien deze winsten en verliezen geacht kunnen worden tegen elkaar weg te vallen.

Tabel 5. *Inflatiekosten (+) en -verliezen (-) naar sectoren, in mrd. gld.*

Sectoren	1977	1978	1979	1980
Bedrijven	13	15	18	20
Overheid	5	6	6	7
Gezinshuishoudingen en verzekeringswezen	-14	-13	-15	-24
Buitenland	0	1	1	1
Saldo	4	9	10	4

Het moge duidelijk zijn dat deze gegevens slechts uitermate globaal de orde van grootte weergeven. Als op zich zelf staande ramingen van inflatiewinsten en -verliezen lijken deze gegevens onbruikbaar. De betekenis van de gegeven kwantificeringen is weinig meer dan dat de relativiteit van gegevens over de sectorale inkomens ermee kan worden geïllustreerd.

Wat opvalt is, dat de saldi ongelijk zijn aan nul. Dit hangt samen met het feit dat de bij de berekening van de inflatiewinsten en -verliezen gehanteerde prijsindexcijfers per sector verschillen. Met name in 1978 en 1979 zijn de prijsstijgingen van vaste activa (vooral gebouwen) aanzienlijk hoger dan die van de consumptieve bestedingen. In andere perioden (bij

voorbeeld 1972 en 1973 en wellicht ook de eerstkomende jaren) kan dit geheel anders liggen.

De theoretische interpretatie van deze saldi is niet zo eenvoudig. De vraag laat zich stellen of een saldo ongelijk aan 0 als een tijdelijke onevenwichtigheid in de volkshuishouding moet worden gezien, of dat systematisch positieve of negatieve saldi ook op langere termijn denkbaar zijn. Op de lange termijn kan bij voorbeeld een systematisch toenemende kapitaalproductiviteit („gedefinieerd” als produktievolumen gedeeld door het volume van de kapitaalgoederenvoorraad) gepaard gaan met prijzen van vermogensbestanddelen die blijvend sneller stijgen dan de afzetprijzen. Zelfs zonder toenemende kapitaalproductiviteit kan een relatieve daling van invoerprijzen of loonkosten per eenheid produkt een dergelijk effect genereren.

8. Reële rente en wat over blijft

Het is nu mogelijk een alternatieve opstelling van de inkomensverdeling te maken. Daarin brengen we de inflatiewinsten in mindering op de betaalde rente en de inflatieverliezen trekken we af van de ontvangen rente.

Voor zover inflatiewinsten betrekking hebben op rechtspersoonlijkheid bezittende ondernemingen, worden deze geboekt onder het primaire inkomen. De inflatiewinsten van niet-rechtspersoonlijkheid bezittende ondernemingen (waaronder de bewoners van eigen woningen) komen terecht in het inkomen uit bedrijfsuitoefening.

In hoeverre de aldus verkregen gegevens strikt genomen nog als „inkomensverdeling” kunnen worden beschouwd, laten we in het midden. Ons doel is slechts een aanvulling te geven op de eerder gepresenteerde inkomensverdeling.

Tabel 6 toont voor enkele gegevens, welke uit de tabellen 1 en 2 zijn afgeleid, de waarden vóór en na correctie voor in-

Tabel 6. *Bestanddelen van het overig inkomen vóór en na correctie voor inflatiewinsten en -verliezen, in mrd. gld.*

Sectoren	Jaar	Rente		Inkomen uit bedrijfsuitoefening		Rest		Primaire inkomens	
		vóór correctie	na correctie	vóór correctie	na correctie	vóór correctie	na correctie	vóór correctie	na correctie
Bedrijven	1977	- 19	- 6	- 24	- 31	- 12	- 12	14	20
	1980	- 32	- 12	- 18	- 28	- 21	- 21	7	17
Overheid	1977	- 5	0	—	—	+ 8	+ 8	3	8
	1980	- 9	- 2	—	—	+ 13	+ 13	4	11
Gezinshuishoudingen en verzekeringswezen	1977	+ 16	+ 2	+ 24	+ 31	+ 5	+ 5	204	197
	1980	+ 28	+ 4	+ 18	+ 28	+ 8	+ 8	252	238
Bankwezen	1977	+ 8	+ 8	—	—	- 1	- 1	3	3
	1980	+ 13	+ 13	—	—	- 1	- 1	5	5
Buitenland	1977	0	0	—	—	0	0	—	0
	1980	0	+ 1	—	—	+ 1	+ 1	—	1
Totaal	1977	0	+ 4	0	0	0	0	224	228
	1980	0	+ 4	0	0	0	0	268	272

10) Statistiek financiën van ondernemingen, de Miljoenennota en andere financiële gegevens over de overheid, de Statistiek institutionele beleggers, verslagen van de Verzekeringskamer, de Statistiek van de spaargelden en andere statistieken betreffende de geld- en kapitaalmarkt.

11) Een kernvraag hierbij is of gezinshuishoudingen in hun gedrag worden beïnvloed door inflatieverliezen die nog niet zijn gerealiseerd (zie voetnoot 7) en in hoeverre men er op macro-niveau van moet uitgaan dat bedrijven rekening houden met niet-gerealiseerde inflatiewinsten. Zie voor een ander voorbeeld van het meetellen van niet-gerealiseerde winsten in het inkomensbegrip van de NR: H. K. van Tuinen, Integratie van economische statistieken in: CBS, *Denken en meten*, 's-Gravenhage, 1978, blz. 22.

flatiewinsten en -verliezen. De gegevens uit tabel 2 betreffende betaalde en ontvangende inkomens zijn per inkomensbestanddeel gesaldeerd.

Opvallend is het na correctie veel lagere niveau van de rentebetalingen. Het verloop is er na correctie overigens niet minder steil op geworden. Het inkomen uit bedrijfsuitoefening ligt na correctie op een veel hoger niveau, met name in de vroegere jaren belangrijk boven het toegerekend arbeidsinkomen volgens de aq-methodiek, en daalt ook aanmerkelijk minder. Hetzelfde geldt voor het primair inkomen van bedrijven. Het primair inkomen van gezinshuishoudingen is na correctie lager, omdat de verlaging van de rente-ontvangsten de verhoging van het inkomen uit bedrijfsuitoefening verre overtreft. Bij de overheid is het effect van de correctie een aanzienlijke verhoging van het primaire inkomen.

Voor de sector bedrijven zijn in tabel 7 de resultaten na correctie voor inflatiewinsten en -verliezen samengevat op dezelfde wijze als in tabel 3 is gebeurd met de ongecorrigeerde gegevens.

Tabel 7. Ontwikkeling van enkele primaire inkomensbestanddelen van de sector bedrijven na correctie voor inflatiewinsten en -verliezen, 1977-1980

Inkomenscategorie	Mutaties in mrd. gld.	Mutaties in procenten
Looninkomen	+ 28	+ 25
Reële rente (per saldo betaald)	+ 6	+ 100
Inkomen uit bedrijfsuitoefening	- 3	- 10
(Idem excl. woningbezit)	(- 3)	(- 10)
Rest (per saldo uitgekeerd)	+ 9	+ 65
Primair inkomen	- 3	- 15
(Idem, excl. vennootschapsbelasting)	(- 5)	(- 40)
Toegevoegde waarde (netto, tegen factorkosten)	+ 37	+ 20

9. Samenvatting en conclusie

Met betrekking tot de categoriale inkomensverdeling van de sector bedrijven hebben we gezien dat in de periode 1977-1980:

- het looninkomen sneller toenam dan het overige inkomen;
- de uitkeringen van overige inkomens in de vorm van rente, maar ook die in de vorm van dividend en deelnemingswinst (en niet uitsluitend dankzij de aardgas-

winsten), aanzienlijk sneller toenamen dan het looninkomen;

- het inkomen uit bedrijfsuitoefening aanzienlijk daalde;
- het primair inkomen nog veel sterker afnam.

Wanneer we de uitkomsten corrigeren voor inflatiewinsten wijzigt het beeld op enkele punten sterk:

- de rente-uitkering (de reële rente dus), komt op een veel lager niveau, maar de toeneming wordt iets hoger;
- het inkomen uit bedrijfsuitoefening komt op een aanmerkelijk hoger niveau en de daling daarvan wordt absoluut en relatief gehalveerd;
- de zeer scherpe daling van het primaire inkomen verdwijnt grotendeels en het niveau ligt aanzienlijk hoger. Toch blijft de daling na aftrek van vennootschapsbelasting nog groot.

De sectorale inkomensverdeling heeft zich in de periode 1977-1980 in het voordeel van de gezinshuishoudingen ontwikkeld als gevolg van hogere ontvangst van looninkomen en rente. De verhoogde rentelast van de overheid werd meer dan gecompenseerd door grotere ontvangsten van deelnemingswinsten. Na correctie voor inflatiewinsten en -verliezen is de nadelige ontwikkeling voor de sector bedrijven sterk gemitigeerd, ligt het primair inkomen van de overheid op een hoger niveau en is de inkomensontwikkeling voor de gezinshuishoudingen nog steeds positief.

Het geheel overziende moet de conclusie zijn dat de categoriale inkomensverdeling een genuanceerd beeld oplevert. Duidelijk is dat de rente de snelst stijgende inkomenscategorie is en dat het inkomen uit bedrijfsuitoefening daalt. Het deel van het overig inkomen dat na aftrek van rente resteert voor rechtspersoonlijkheid bezittende ondernemingen, daalt niet en stijgt, als men rekening houdt met inflatiewinst, zelfs niet eens zo veel minder snel dan het looninkomen (zie tabel 8).

Tabel 8. Ontwikkeling van de primaire inkomensverdeling van de sector bedrijven, 1977-1980

Inkomenscategorie	Ongecorrigeerd	Na correctie voor inflatiewinsten en -verliezen
	(mutatie 1977-1980 in mrd. gld. en tussen haken de mutatie in procenten)	
Looninkomen	28 (25)	28 (25)
Rente	13 (70)	6 (100)
Inkomen uit bedrijfsuitoefening	-6 (-25)	-3 (-10)
Primair inkomen en uitgekeerd inkomen van rechtspersoonlijkheid bezittende ondernemingen	2 (5)	6 (15)
Toegevoegde waarde (netto, tegen factorkosten)	37 (20)	37 (20)

In het kader van de voorbereiding van de modernisering van het stelsel der NR, waarvan in de eerste paragraaf sprake was, ligt het voor de hand dat overleg plaatsvindt over het belang van het opnemen van correcties voor inflatiewinsten en -verliezen in de NR (dan wel „below the line”). Kort geleden is in het internationale overleg van NR-statistici hierover de discussie gestart, maar deze is zeker nog niet uitgekristalliseerd.

In dit artikel is met de globale kwantificering daarvan onder meer beoogd ook in ruimer kring dan die van direct betrokkenen te melden dat we hiermee bezig zijn. We menen bovendien dat deze kwantificering bijdraagt tot een breder inzicht in de macro-economische inkomensverdeling. Want in een situatie van chronische inflatie is een beoordeling van de ontwikkeling van de inkomensverdeling stellig onvolledig wanneer daarbij aan inflatiewinsten en -verliezen geen enkele aandacht wordt geschonken.

P. van der Laan
H. K. van Tuinen